

*Гопанчук В. С.,**кандидат юридичних наук, професор,  
професор кафедри цивільно-правових дисциплін  
Національної академії внутрішніх справ**Ракул О. В.,**доктор юридичних наук, доцент,  
професор кафедри цивільно-правових дисциплін  
Національної академії внутрішніх справ*

## РЕПРОДУКТИВНІ ПРАВА ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА МАТЕРИНСТВО, БАТЬКІВСТВО

**Анотація.** Наукова стаття присвячена дослідженню теоретичних та практичних аспектів реалізації права на материнство, батьківство шляхом реалізації особою репродуктивних прав. В статті здійснено аналіз окремих вітчизняних та міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері застосування допоміжних репродуктивних технологій, проаналізовано здобутки вітчизняної цивілістичної доктрини з питання репродуктивних прав особи, як способу реалізації права на материнство, батьківство.

Вказується, що головною суспільною функцією сім'ї є репродуктивна функція, в основі якої лежить природне прагнення людини до продовження свого роду та наголошується, що виконуючи цю функцію, родина є відповідальною за дитину. Однак, через об'єктивні обставини, не кожне подружжя (одинок жінка) можуть природним способом зачати і народити дитину.

Авторами наголошено, що такими обставинами можуть виступати: відсутність окремого житла, належного матеріального забезпечення, попри загальнодержавну гарантію підтримки материнства, батьківства, дитинства, відсутність батьківського досвіду та педагогічних навичок, а іноді і відсутність тих, кого подружжя (батьки), одинока особа з радістю б виховували. Така можливість у чоловіка, дружини, жінки з'являється завдяки застосуванню допоміжних репродуктивних технологій.

Обстоюється позиція: від застосування допоміжних репродуктивних технологій, на пряму залежить реалізація окремими подружніми парами (чи одинокою жінкою) права на материнство/батьківство.

Авторами також наголошується про вірогідність виникнення певних ситуацій, пов'язаних із здійсненням права на материнство, батьківство шляхом реалізації особою репродуктивних прав а саме: наявність біологічної спорідненості між дитиною і обома батьками (при використанні статевих клітин-гамет обох із подружжя або ембріона зачатого подружжям); наявність біологічної спорідненості дитини з одним із батьків (при використанні статевих клітин-гамет одного із подружжя та донора або ембріона, зачатого одним із подружжя та донором); відсутність біологічної спорідненості дитини з обома батьками (при використанні донорського ембріона), що мають відповідне юридичне визначення та разом з тим можуть стати у подальшому предметом наукових розвідок.

**Ключові слова:** репродуктивні права, репродуктивне здоров'я, допоміжні репродуктивні технології, материнство, батьківство.

**Постановка проблеми.** З прадавніх часів, людина прагнула до впорядкування свого життя. Це стосувалося всіх сфер життєдіяльності людини: побут, робота, особисте життя. Але у всі часи, незалежно, від суспільного устрою, соціально-економічного, політичного розвитку, досягнень науки і культури, релігійної приналежності (віросповідання), прихистком, джерелом існування та запорукою успіху людини – була сім'я. Історія формування сімейного законодавства, пройшла коротший строк, ніж формування інституту сім'ї, змінюючи від епохи до епохи ставлення до ключових положень сімейного права та його правових інститутів. Однак, на усіх етапах розвитку української державності та її правової системи, майже незмінним лишилося поняття сім'ї. Недарма і нині, незважаючи на далеко не завжди, прогресивні ідеї сучасного світогляду, сім'я визначається, як первинний та основний осередок суспільства, а зміцнення сім'ї як соціального інституту, і як союзу конкретних осіб є одним із пріоритетів у регулюванні сімейних відносин [1].

Необхідно звернути увагу, що в багатьох соціолого-правових дослідженнях, вказується на першому плані репродуктивна функція сім'ї, як головна суспільна функція, в основі якої лежить інстинктивне прагнення людини до продовження свого роду. Але роль сім'ї не зводиться до ролі, так би мовити, біологічної фабрики. Виконуючи цю роль, родина стає відповідальною за фізичний, психічний, інтелектуальний розвиток дитини, і виступає своєрідним регулятором народжуваності.

Зрозуміло, що як інститут соціальний, і інститут правовий, сучасна сім'я має ряд проблем, які можуть бути викликані різними чинниками. Відсутність окремого житла, належного матеріального забезпечення, попри загальнодержавну гарантію підтримки материнства, батьківства, дитинства [1], відсутність батьківського досвіду та педагогічних навичок, а іноді і відсутність тих, кого подружжя (батьки) одинока жінка з радістю б виховували. Тобто, однією із проблем наразі можна назвати неспроможність осіб репродуктивного віку зачати і народити дитину.

Останнім часом питання щодо репродуктивного здоров'я громадян, а відтак і їхніх репродуктивних прав, все частіше піднімається в Україні і за кордоном, як на законодавчому рівні, так і в правовій доктрині.

У зв'язку з цим, вважаємо, що є всі підстави приєднатися до позиції ряду науковців, які зазначають, що у системі цінностей будь-якої цивілізованої нації, особливе місце посідає

здоров'я людей, як з погляду формування окремої людської біографії, так і на рівні розвитку суспільства. Не можна не погодитись із фахівцями і в тому, що важко знайти інший феномен, якому б здоров'я поступалося своєю роллю, значенням і впливом на різні сфери діяльності людини [2, с. 66]. Подібну позицію висловлює О. Р. Дашковська, яка вказує на те, що незадовільні показники, які стосуються динаміки народжуваності і смертності, в будь-якій державі, вимагають розглядати право на охорону здоров'я як одне з найважливіших прав індивіда [3, с. 22].

За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, критичним мінімумом, який сучасна держава повинна витратити на забезпечення здоров'я кожного громадянина, є 60 доларів США на рік. Тим часом, державні витрати на охорону здоров'я (у % від ВВП) в Україні становлять у середньому 2,56%, тоді як у Німеччині – 8,1%; Франції – 8,0%; Швеції – 7,1%; Канаді – 6,9%; США – 6,5% [4]. В Україні 2023 року з'явилося на світ 187 тис. малюків. Це найнижчий показник протягом останніх 13 років. Найменше діток (452 малюка) народилося на Херсонщині. Думаємо, що причина – зрозуміла.

Ведучи мову про демографічні показники народжуваності, слід констатувати, що вони, невтішні для більшості країн світу. Варто також вказати, що така проблема не завжди пов'язана із низьким матеріальним становищем сучасної сім'ї. Більшою мірою це пов'язане саме зі станом репродуктивного здоров'я населення.

В сучасному українському законодавстві, під репродуктивним здоров'ям розуміється не лише свідчення відсутності хвороб репродуктивної системи або порушення її функцій, а стан повного фізичного, розумового та соціального благополуччя, який передбачає можливість задовільного і безпечного статевого життя, здатність до відтворення, право чоловіків і жінок на інформацію та доступ до безпечних, ефективних, прийнятних за вартістю методів планування сім'ї й інших обраних ними методів регулювання народжуваності, що не суперечить закону; право на доступ до відповідних послуг з охорони здоров'я, які надають змогу жінці безпечно перенести вагітність і пологи, а батькам – створити найкращі умови для народження здорової дитини [5, с. 5].

Одним із завдань щодо зміцнення репродуктивного здоров'я населення як складової репродуктивного права, вважає Н. В. Парамонов, є забезпечення доступності та підвищення якості медичної допомоги щодо відновлення репродуктивного здоров'я, у тому числі із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій. Головним чином, під допоміжними репродуктивними технологіями ним розуміються методи штучного впливу відтворення, лікування людини від хвороб, які не дають організму виносити та народити дитину. Тобто завдяки допоміжним репродуктивним технологіям народжуються діти, які б за інших умов не могли з'явитися на світ узагалі [6, с. 83].

У сенсі наведеного, ми переконані в справедливості та обґрунтованості твердження, відповідно до якого – визнання за кожною людиною права на створення сім'ї, права на повагу приватного й сімейного життя, право на продовження роду, ставить перед державою та міжнародною спільнотою завдання створення оптимальних механізмів регулювання нових прав, що виникли з розвитком біомедицини [7, с. 248]. Безсумнівно, що саме держава повинна створити умови для ефективного здійснення репродуктивних прав особи [8, с. 56].

Отже, актуальність та значимість питання, в сукупності зі стрімким розвитком науки й сучасних технологій, призвели до необхідності закріплення репродуктивних прав не лише у національних законодавствах, а і у спеціалізованих міжнародних актах [9, с. 142].

**Стан дослідження.** На сучасному етапі розвитку українського суспільства та і багатьох інших цивілізованих держав, загалом, питання репродуктивного здоров'я, а відтак – репродуктивних прав, є одними із найбільш актуальних. Важливість цих прав, їх безпосередній вплив на можливість реалізації особами таких особистих немайнових прав, як право на материнство та право на батьківство, привертає пильну увагу з боку фахівців у галузі права та робить їх предметом активного наукового пошуку. Репродуктивні права та їх значення в системі прав людини, питання, пов'язані із визначенням походження дітей, народжених завдяки репродуктивним технологіям досліджувались у роботах таких вітчизняних науковців, як: Т.Г. Длугопольська А.О. Дутко, М.Р. Заболотна, З.В. Ромовська, А.П. Головащук, Ю.В. Коренга, О.В. Кохановська, Р.А. Майданик, О.В. Григоренко, Р.О. Стефанчук, В.І. Чечерський, О.В. Рябенко, О.О. Пунда та б. ін.

**Мета статті** – розглянути репродуктивні права як основний спосіб реалізації подружжям або одинокою жінкою права на батьківство/материнство в концепції права на приватність, права на повагу приватного, сімейного життя, задекларованих міжнародним та національним законодавством, а також проаналізувати законодавство у сфері використання новітніх біологічних і медичних методів репродукції.

**Вклад основного матеріалу.** На офіційному рівні поняття репродуктивних прав вперше було закріплено пунктом 7.2. Програми дій Міжнародної конференції з народонаселення та розвитку і висвітлювалось в контексті репродуктивного здоров'я, й визначалось як «стан повного фізичного, розумового і соціального благополуччя, а не відсутність хвороб репродуктивної системи, її функцій. Іншими словами, репродуктивне здоров'я означає реальну можливість людей відтворювати собі подібних, те, що люди вільні ухвалювати рішення про те, робити це чи ні, коли робити і як часто. Остання умова передбачає право чоловіків і жінок бути поінформованими і мати доступ до безпечних, ефективних, доступних і прийнятних методів планування сім'ї [10].

Не менш важливими для подальшого тлумачення поняття «репродуктивні права» набули директиви, прийняті Четвертою Всесвітньою конференцією зі становища жінок. Пунктом 95 Платформи дій (Platform of Action), якими закріплено, що репродуктивні права ґрунтуються на визнанні основного права усіх подружніх пар та окремих осіб, вільно приймати відповідальне рішення щодо кількості своїх дітей, інтервалів між їх народженням та часом їх народження; на необхідності для цього інформацію і засоби; на досягненні максимально високого рівня статевого і репродуктивного здоров'я, включаючи право приймати рішення з питань, що стосуються репродуктивної поведінки в умовах відсутності дискримінації, примушення та насильства [11].

До міжнародно-правових документів у сфері регулювання репродуктивних прав, дотична і Конвенція основоположних прав і свобод людини, ст. 2 якої визначено, що право кожного на життя охороняється законом. Важливою також є ст. 8, змістом якої є положення, за яким кожен має право на повагу

до свого приватного і сімейного життя. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цих прав, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки, економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [12].

Іншим важливим нормативно-правовим актом у сфері забезпечення репродуктивних прав – є Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я 1948 року, у преамбулі якого зазначено, що мати найвищий досяжний рівень здоров'я – є одним з основних прав кожної людини незалежно від раси, релігії, політичних переконань, майнового чи соціального стану. Така увага до питань репродуктивного здоров'я світової спільноти, пов'язана із основним і глобальним питанням – не просто існуванням людства, а збереженням його як виду.

У межах Ради Європи питання штучного запліднення (застосування допоміжних репродуктивних технологій) закріплюються також директивами, прийнятими на основі резолюцій Парламентської асамблеї Ради Європи від 16 березня 1969 року і рішень Комісії з прав людини. У 1986 році була прийнята рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи щодо використання ембріонів і людського плоду з метою діагностики, терапії, наукових досліджень. Рекомендацією визначено етичні та соціальні принципи, яких необхідно дотримуватися під час наукових і медичних досліджень. У зазначеній рекомендації особливо підкреслюється необхідність визначення, дозволеного законом ступеню втручання в розвиток людського життя від моменту запліднення. Парламентська асамблея Ради Європи в 1997 році прийняла Конвенцію про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини, Конвенцію про права людини та біомедицину і низку інших актів, що регулюють окремі аспекти репродуктивних прав. І нині це єдиний акт, що має обов'язкову силу для країн-учасниць цієї конвенції [13].

Таким чином, названу Конвенцію слід вважати першим обов'язковим юридичним документом у сфері охорони здоров'я, який став на захист людини від можливих зловживань, пов'язаних із використанням новітніх біологічних і медичних методів репродукції.

Згодом, в жовтні 2005 р. була прийнята Загальна декларація про біоетику та права людини. Це, по суті, перший документ, який торкнувся етичних, правових, медичних та соціальних аспектів, пов'язаних із застосуванням відповідних технологій щодо можливості людини набути та здійснити свої репродуктивні права, що прийнятий на рівні ООН.

Репродуктивні права не є новим поняттям у сучасній правовій науці, однак, їх уніфікація не в повній мірі реалізовується як в Україні, так і в країнах Європи. В Україні відсутній нормативно-правовий акт, у якому б містилося визначення поняття репродуктивні права, їх класифікація та гарантії забезпечення. Однак, в силу чинних нормативно-правових актів, таких як Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, Основи законодавства про охорону здоров'я, Наказ МОЗ «Порядок застосування допоміжних технологій в Україні» можна лише опосередковано стверджувати, що репродуктивні права є захищеними в Україні, і держава піклується про здоров'я свого народу [14, с. 122].

В юридичній літературі під репродуктивними правами пропонується розуміти особисті немайнові права фізичної особи на здійснення та охорону репродуктивного здоров'я, вільне прийняття рішень щодо народження чи відмови від народження дітей, а також на медичну, соціальну, інформаційну і консультаційну допомогу в цій сфері в разі такої необхідності [15, с. 106]. Більш розширене тлумачення репродуктивних прав фізичної особи надається А.О. Дутко та М.Р. Заболотною, які визначають їх, як гарантовані, заохочувані державою можливості осіб щодо охорони їх репродуктивного здоров'я, вільне прийняття і реалізація фізичними особами рішення про зачаття дитини, про народження або відмову від народження дітей у шлюбі або поза ним, методів зачаття і народження дітей, в тому числі й за допомогою допоміжних репродуктивних технологій, кількості дітей, часу і місця народження, інтервалів між їх народженнями, необхідних для збереження здоров'я матері і дитини, а також щодо медико-соціальної, інформаційної та консультативної допомоги в цій сфері [16, с. 86]. В іншому доробку, автори стверджують, що репродуктивні права фізичної особи – це право на: вільний репродуктивний вибір, що охоплює право на створення та планування сім'ї; отримання послуг з охорони репродуктивного здоров'я і планування сім'ї; отримання достовірної та повної інформації про стан свого репродуктивного здоров'я; охорону здоров'я в період вагітності, під час пологів і після пологів; лікування безпліддя, зокрема із застосуванням сучасних допоміжних репродуктивних технологій; донорство статевих клітин та збереження репродуктивних клітин (кріоконсервацію); використання і вільний вибір методів контрацепції; хірургічну стерилізацію; штучне переривання вагітності; прийняття рішення у разі медичних втручань, пов'язаних з репродуктивним здоров'ям, за винятком ситуацій, які загрожують життю та вимагають термінового втручання, і інших передбачених законом випадках; захист своїх репродуктивних прав, зокрема від сексуальної експлуатації та насильства, примусової вагітності, штучного переривання вагітності (аборт), стерилізації та інших порушень репродуктивних прав; право на таємницю інформації щодо реалізації репродуктивних прав [17, с. 258].

Загалом же доктрина визначає репродуктивні права як комплексне поняття, зміст яких повністю залежить від стану репродуктивного здоров'я особи. Так, В.І. Чечерський вважає, що репродуктивні права є комплексом прав людини у репродуктивній сфері, які виникають у зв'язку із вільним та добровільним репродуктивним вибором, забезпечуються та гарантуються системою охорони репродуктивного здоров'я [18, с. 30–31]. Окремі науковці прямо констатують, що репродуктивні права людини бувають як природними, так і такими, що здійснюються з використанням допоміжних технологій [19, с. 98].

Не можна не погодитись і з висновками Т. Попович, яка наголошує, що у структурі соматичних прав людини, як прав нового покоління, значну групу займають репродуктивні права, пов'язані з відтворення людиною своїх майбутніх поколінь. Базуючись на біологічних особливостях людського буття, дана категорія прав, яка ще кілька десятиліть тому не була актуалізована та акцентована, все більш починає захоплювати своїм функціонуванням й соціальну складову частину людського буття, що, серед іншого, виявляється в досить стрімкому розвитку правового забезпечення та регуляції репродуктивних прав [20, с. 215].

Варто зауважити, що втілення у життя репродуктивних прав жінки і чоловіка реалізується шляхом охорони та заохочення материнства, крізь призму можливості усіх подружніх пар і окремих осіб вільно вирішувати питання щодо кількості дітей, застосування за необхідності репродуктивних технологій, доступу до сучасних знань та безпечних методів планування сім'ї, а також забезпечення відшкодування моральної шкоди у разі позбавлення жінки можливості народити дитину у зв'язку із виконанням нею конституційних, службових, трудових обов'язків або в результаті протиправної поведінки стосовно неї. В цілому зауважимо, що окреслені аспекти рівною мірою стосуються і репродуктивних прав чоловіка.

Вірною уявляється і позиція О.Б. Тельнік, який зазначає, що реалізація одного з основних прав людини – права на продовження роду – відбувається через материнство і батьківство, але через безпліддя значна частина людства позбавлена можливості це право реалізувати [21, с. 104]. За статистичними даними Всесвітньої організації охорони здоров'я проблема безпліддя у світі зачіпає до 15% від загальної кількості подружніх пар репродуктивного віку. Відсоток жіночого і чоловічого безпліддя приблизно рівний і становить 30%, ще 30% подружніх пар мають порушення репродуктивної функції в обох партнерів [22]. Я.Р. Марко зазначає, що в світі близько 48,5 млн. безплідних пар. З них 19,2 млн. зазнають труднощів з народженням первістка. 10,50% від всіх пар мають труднощі з народженням другої дитини. По Україні статистика в середньому така ж як у світі загалом. На сьогодні 10–15% українських сімей страждають від безплідності, що можна віднести до прямих репродуктивних втрат. Кількість безплідних подружніх пар сягає близько одного мільйона [с. 248]. С.Г. Лесовська, досліджуючи стан впровадження репродуктивних технологій, вказує, що в Україні у кожній п'ятій подружньої пари виникають складнощі з народженням дитини природнім способом, що 20% з них звертаються до медичних закладів з метою зачаття дитини [23, с. 12–16].

Для такої категорії осіб, пише Р.А. Майданик, репродуктивні технології здатні стати рятувальним колом, який дасть можливість відчути радість материнства (батьківства) [5, с. 5]. Подібну точку зору має В.П. Думанська, яка вважає, що допоміжні репродуктивні технології – це важливий інструмент лікування безпліддя на сьогодні, один із вагомих чинників збереження репродуктивного потенціалу нації. На фоні відкладання дітонародження та зміщення пріоритетів із батьківства у бік інших соціальних тубінститутів, допоміжні репродуктивні технології дають змогу забезпечити народження дітей у сім'ях, які мають усвідомлену потребу в материнстві та батьківстві, однак з тих чи інших причин не можуть її реалізувати [24, с. 84]. Нам імпонує думка, що материнство та батьківство є базовим життєвим призначенням, закладеним і сформованим самою природою [25, с. 65].

Скільки б ми не наводили думок науковців, аргументів на користь або спірність деяких аспектів народження дітей, незмінним, і загалом, одностайним, залишиться правило: від застосування допоміжних репродуктивних технологій, на пряму залежить реалізація окремими подружніми парами (чи одинокою жінкою) права на материнство/батьківство. Ми приєднуємося до позиції науковців, які доводять, що у сучасних умовах розвитку суспільства право на материнство та право на батьківство включає право на реалізацію двох функцій: біологічної

(репродуктивної), що полягає у праві вирішувати питання щодо зачаття дитини, та соціальної (право брати участь у вихованні та утримуванні дитини) [26, с. 28].

Однак, з нашої точки зору, уже навіть сам факт народження дитини покладає на осіб ряд обов'язків, перший серед яких – забрати дитину із пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я (хоча батьки (один із них) такого правового статусу по суті ще можуть і не мати. Тож, особи, які плановано (неплановано) зачали дитину, вже з моменту зачаття усвідомлюють необхідність здійснення певних заходів, спрямованих на: а) створення належних умов для майбутньої матері, що паралельно пов'язується із турботою про майбутнього нащадка; б) підготовка до народження дитини (матеріальна складова питання – придбання візочка, ліжечка і т.п.) теж приклад взяття на себе уже батьківської функції – утримання дитини.

**Висновки.** Отже, реалізація материнства, батьківства для осіб, які мають проблеми репродуктивної системи, стало можливим завдяки застосуванню допоміжних репродуктивних технологій.

За своїм змістом репродуктивні права містять морально-етичний аспект в контексті питань суспільної моралі, етичних цінностей і приватного інтересу, який пов'язаний із правом на приватність. Маючи право на втручання у сферу приватних інтересів, держава має дотримуватися ключової норми – таке втручання повинно відповідати певним вимогам, для того щоб баланс між суспільним та приватним інтересом не порушувався.

Щодо супутнього питання – визначення походження дитини, народженої шляхом застосування допоміжних репродуктивних технологій, то закон чітко формулює порядок реєстрації батьківства, материнства.

Відповідно до ч. 1 ст. 123 СК України, у разі народження дружиною дитини, зачатої у результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, здійснених за письмовою згодою її чоловіка, він записується батьком дитини. У ч. 3 ст. 123 СК України передбачено, що подружжя визнається батьками дитини, народженої дружиною після перенесення у її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою у результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. Варто зазначити, що ч. 3 ст. 123 СК України цілком охоплюється змістом ч. 1 ст. 123 СК України, а тому не має потреби для її виокремлення. Механізм та умови застосування допоміжних репродуктивних технологій регулює Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні. Цей нормативно-правовий акт передбачає, що у програмах допоміжних репродуктивних технологій можуть використовуватися як статеві клітини-гамети (сперма, ооцити) обох із подружжя, так і донора, а також як ембріон, зачатий подружжям, так і ембріон, зачатий одним із подружжя та донором або донорський ембріон. Тому при народженні дитини дружиною у результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій можуть виникнути такі ситуації: наявність біологічної спорідненості між дитиною і обома батьками (при використанні статевих клітин-гамет обох із подружжя або ембріона зачатого подружжям); наявність біологічної спорідненості дитини з одним із батьків (при використанні статевих клітин-гамет одного із подружжя та донора або ембріона, зачатого одним із подружжя та донором); відсутність біологічної спорідненості дитини з обома батьками (при використанні донорського ембріона). У всіх

цих випадках правові наслідки однакові: у разі народження дитини, жінка, яка народила її, буде записана матір'ю, а чоловік жінки – батьком. Використання статевих клітин-гамет донора або ембріона, що генетично походить від донора, не породжує для останнього батьківських обов'язків щодо майбутньої дитини. Генетичне споріднення дитини з донором усувається на другий план.

#### Література:

- Сімейний кодекс України. Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
- Радиш Я.Ф., Поживілова О.В., Гакало В.В. Репродуктивні права в Україні та країнах СНД: за матеріалами літературних джерел (до проблеми державного регулювання розвитку репродуктивного здоров'я в Україні). *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 10. С. 66–68.
- Дашковська О.Р. Захист репродуктивних прав людини і демографічна політика держави. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 58. С. 18–24.
- Аптека online. Глобальні парадигми охорони здоров'я: цінні уроки для України. *Аптека online*. URL: <https://www.apтека.ua/article/397891>. (дата звернення: 02.02.2024).
- Майданик Р.А. Репродуктивні права. Сурогатне материнство. Київ: Алерта. 2013. 48 с.
- Парамонов Н.В. Репродуктивні права: гендерний принцип. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 10. С. 82–85.
- Марко Я.Р. Право на сурогатне материнство: проблеми розширеного розуміння. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 850. С. 245–249.
- Болдіжар С.О. Нормативно-правові засади, спрямовані на удосконалення адміністративно-правового забезпечення репродуктивних прав людини. *Держава та регіони*. 2020. № 4 (70). Т. 2. С. 54058.
- Кенева О.О. Репродуктивні права жінок та їх законодавче регулювання в міжнародному праві. *Альманах міжнародного права*. 2020. Вип. 24. С. 139–147.
- Доповідь Міжнародної конференції по народонаселенню та розвитку. (Каїр, 5–13 вересня 1994 року). 1995. Нью-Йорк : 189 с. (Видавництво ООН).
- United Nations. Report of the fourth world conference on women. beijing, 4-15 september 1995. New York, 1996. 223 p.
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text) (дата звернення: 01.02.2024).
- Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину : Конвенція Ради Європи від 04.04.1997 р. : станом на 25 січ. 2005 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_334#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text) (дата звернення: 01.02.2024).
- Онишко О., Парасюк В. Репродуктивні права та гарантії їх забезпечення в Україні та країнах Європи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 120–128.
- Другопольська Т. Правова природа репродуктивних прав фізичних осіб. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2. С. 103–107.
- Дутко А.О., Заболотна М.Р. Репродуктивні права фізичної особи: сутність, поняття, класифікація. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 82–90.
- Дутко О.А., Заболотна М.Р. Закріплення репродуктивних прав особи у сімейному законодавстві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 845. С. 257–262.
- Чечерський В.І. Право на репродукцію (відтворення) у системі основоположних прав людини: конституційно-правове дослідження : дисертація на здобуття наукового ступеня д.ю.н. : спец. 12.00.02. Ужгород, 2020. 509 с.
- Кириченко Т. Репродуктивні права як предмет цивільно-правового регулювання. *Історико-правовий часопис*. 2015. № 1. С. 95–100.
- Попович Т. Правові обов'язки у сфері реалізації репродуктивних прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 215–219.
- Тельнік О.Б. Окремі проблеми сімейно-правового характеру та вірогідні шляхи їх вирішення. *Науковий юридичний електронний журнал*. 2021. № 2. С. 103–107.
- Антонюк О. Проблемні питання визначення походження дитини, народженої сурогатною матір'ю. Київ, 2018. URL: <https://blog.liga.net/user/eantonuk/article/31409> (дата звернення: 07.01.2023).
- Лесовська С.Г. Стан впровадження допоміжних репродуктивних технологій в Україні. *Слово про здоров'я*. 2017. № 8. С. 12–16.
- Думанська В. П. Внесок новітніх репродуктивних технологій у народжуваність в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2. (33). С. 82–93.
- Соболев О. Право на батьківство та материнство: виклики часу. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. с. 65–69.
- Чернік С.Д. Право на материнство та батьківство як особисті немайнові права подружжя. *Наукові записки*. 2021. Вип. 10. С. 25–29.

#### Hopanchuk V., Rakul O. Reproductive rights as a way to realize the right to motherhood and fatherhood

**Summary.** The scientific article is devoted to the study of theoretical and practical aspects of the realization of the right to motherhood and fatherhood through the exercise of reproductive rights by a person. The article analyzes certain domestic and international legal acts regulating relations in the field of assisted reproductive technologies, analyzes the achievements of the national civil law doctrine on the issue of reproductive rights of a person as a way to realize the right to motherhood and fatherhood.

The authors supported the conclusion formed by the doctrine regarding the fact that unsatisfactory indicators related to the dynamics of birth and death in any state require considering the right to health care as one of the most important rights of an individual. The importance of a person's reproductive rights is indicated, which belong to the category of personal non-property and are defined as the right to freely accept and implement by natural persons the decision to conceive a child, to give birth or refuse to give birth to children in or outside of marriage, methods of conception.

It is pointed out that the main social function of the family is the reproductive one, which is based on the natural human desire to procreate, and it is emphasized that in fulfilling this function, the family is responsible for the child. However, due to objective circumstances, not every couple (single woman) can naturally conceive and give birth to a child.

The authors emphasize that such circumstances may include: lack of separate housing, adequate financial support, despite the national guarantee of support for motherhood, fatherhood, childhood, lack of parental experience and pedagogical skills, and sometimes the absence of those whom the spouses (parents) or a single person would be happy to raise. Such an opportunity for these individuals appears due to the use of assisted reproductive technologies.

The view is taken that the use of assisted reproductive technologies directly affects the realization of the right to motherhood/paternity by individual couples (or a single woman).

The authors also emphasize the likelihood of the occurrence of certain situations related to the exercise of the right to motherhood, parenthood through the exercise of reproductive

rights by a person, namely: the presence of biological kinship between the child and both parents (when using gametes from both spouses or an embryo conceived by the spouses); the presence of biological kinship of the child with one of the parents (when using gametes of one of the spouses and the donor or an embryo conceived by one of the spouses

and the donor); the lack of biological kinship of the child with both parents (when using a donor embryo), which has an appropriate legal definition and, at the same time, may become the subject of scientific investigations in the future.

**Key words:** reproductive rights, reproductive health, assisted reproductive technologies, motherhood, fatherhood.